

LA POBLA DE LES FEMBRES PECADRIUS I LA PROSTITUCIÓ VALENCIANA

GEMMA MORENO NAVARRO

VALÈNCIA, L'HORTA

Resum: En aquest article volem fer una aproximació als estudis més significatius que s'han fet sobre la situació de la prostitució valenciana des del segle XIII fins al tancament del Bordell, a mitjans del segle XVII.

La revolució historiogràfica que es va portar a terme a partir dels anys 70 del segle XX va permetre una ampliació d'allò que es considerava subjectes històrics. D'aquesta manera es van incloure tots aquells sectors marginals¹ que fins aleshores no s'havien valorat com a agents que intervingueren de forma activa en la Història. Un grup particular que va formar part d'aquest sector marginal va ser el de les dones, i de forma especial aquelles excloses per la seua conducta sexual. És per això que la prostitució va ser una forma de marginació estable. Encara que aquesta no va ser un objecte d'estudi totalment oblidat fins als anys 70², el canvi substancial el trobem en la consideració d'aquest fenomen social i cultural com una part significativa que ha de

---

¹ Utilitzem aquest terme per a fer referència a aquests grups socials que, fins aleshores, foren marginals a les investigacions històriques, però també a aquells sectors que ja en la societat occidental medieval varen ser considerats marginals.

² Respecte a aquesta qüestió hi han estudis, com el de CARBONERES, Manuel, *Picaronas y alcahuetas, o la mancebía de Valencia. Apuntes para la historia de la prostitución*. Valencia: Bonaire, 1876, i nombroses investigacions, com el de GRAULLERA SANZ, Vicente, "Un grupo social marginado. Las mujeres públicas. El burdel de Valencia en los siglos XVI y XVII, En: *Actes du Premier Colloque sur le Pays Valencien a l'Epoque Moderne. Pau, les 21, 22 et 23 Avril 1978*, Pau: Université de Pau, 1980 (Valencia: Artes Gráficas Soler), pp. 75-98, que fan referència a l'anàlisi de la prostitució i el bordell de València que varen fer viatgers estrangers des del segle XIV.

relacionar-se amb les estructures socials, demogràfiques, sexuals, sanitàries i ideològiques de la societat³.

La doble moral: desviació i institucionalització.

La primera nota que podria resultar característica de la prostitució valenciana, i de tota la societat occidental, es la doble moral que sembla portar associada. Per una part, la mentalitat medieval jutja la prostitució des de l'òptica dels condicionants morals i religiosos. L'alcovoteria és una activitat deshonest que constitueix una desviació de la norma, reflex de les debilitats humanes, associada al pecat de la luxúria i, per tant, reprobable.

Però, per altra part, podem observar com els governs municipals a partir de mitjans del segle XIV inicien un procés de institucionalització de la prostitució. Aquesta, més o menys organitzada, existia a València ja en el segle XIII, encara que els Furs no la regularen al no ser considerada un delict⁴. Tot i així, existiren Privilegis que tracten aquesta matèria. El primer data de 1325, i en ell Jaume II esmenta els llocs on poden habitar les dones públiques. Altre exemple que proporciona Vicent Graullera és de 1337⁵, on Pere IV fa referència a la figura del Rei Arlot⁶.

---

³ PERIS, Mª Carmen, "La prostitución valenciana en la segunda mitad del siglo XIV", *Revista d'història medieval*, nº 1 (1990), p. 179.

⁴ En relació al tractament de la prostitució en els Furs, Rafael Narbona en el seu article "El Rey Arlot de Valencia. Poder público, desorden y rufianismo en el siglo XIV" (En: CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.) *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, pp. 201 – 240) fa menció a la sessió de Corts del 24 de setembre de 1403, on el rei Martí modificava parcialment el codi de Jaume I, fent al·lusió a la prostitució en dependència amb altres delictes. Afirma que per primera vegada es regulava aquesta activitat en els Furs, encara que no es perseguia ni es condemnava.

⁵ GRAULLERA SANZ, Vicente, "Un grupo social marginado...", p. 75. Encara que Vicent Graullera data aquest privilegi a 1337, Rafael Narbona en "El Rey Arlot de Valencia. Poder público, desorden y rufianismo en el siglo XIV" (En: CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.) *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, pp. 201 – 240) data aquest privilegi a març de 1338.

⁶ Molts autor han considerat la figura del Rei Arlot com un antecedent directe, designat pel Rei, del Regent del Bordell. Rafael Narbona a l'article anteriorment esmentat fa un estudi d'aquesta figura i proposa que aquest Rei Arlot siga una figura entre un personatge amb competències delegades i un personatge burlesc que des de 1238 fins a 1338 va anar augmentant les seues funcions i que, sense ser un oficial municipal, va ser tolerat per la potestat regia.

L'explicació que fa possible aquesta situació de suposada doble moral és el criteri del mal menor. L'establiment de polítiques socio-assistencials progressives, de mesures de control i regulació de la prostitució, està associat a un context general en el que el govern municipal assumeix la protecció moral i espiritual. Encara que, com assenyala Ricardo Córdoba de la Llave, la marginació de la prostituta no procedeix tant de la seua conducta com del temor a que poguera provocar alteracions del ordre públic establert. Controlar la seua existència podria evitar mals majors, i en aquest sentit va resultar habitual la formació de "ghettos" en els quals els grups marginals, ja no únicament prostitutes, eren obligats a residir. Així, s'inicià una política de segregació que en aquest cas es concretà en la creació de bordells en àrees separades del centre urbà amb l'objectiu d'evitar el contagi del "mal exemple"⁷.

També, com ens recorda Carmen Peris, l'establiment de normes de control té al mateix temps un significat econòmic, ja que la fixació de taxes i multes es va convertir en una font d'ingressos per al poder reial⁸ i la ubicació de la prostitució en un lloc determinat generà una gran activitat econòmica amb la instal·lació de hostals i tavernes al seu voltant.

El privilegi anteriorment esmentat de Jaume II en 1325 és una de les primeres notícies del *Bordell* de València, també anomenat *Publich, Partit, Pobla de les fembres pecadrius*, o simplement, *Pobla*. Es trobaria ubicat fora de les muralles àrabs, en una zona aparentment despoblada excepte per petits ravals com la Moreria i la Pobla Vella. Una àrea allunyada, com diem anteriorment, del centre urbà com a mesura de seguretat per a la integritat moral dels ciutadans i les dones honrades⁹. Malgrat tot, l'alçament de la muralla cristiana de 1356 fa que el *Públich* es quedara dins del perímetre emmurallat, cerca del carrer dels

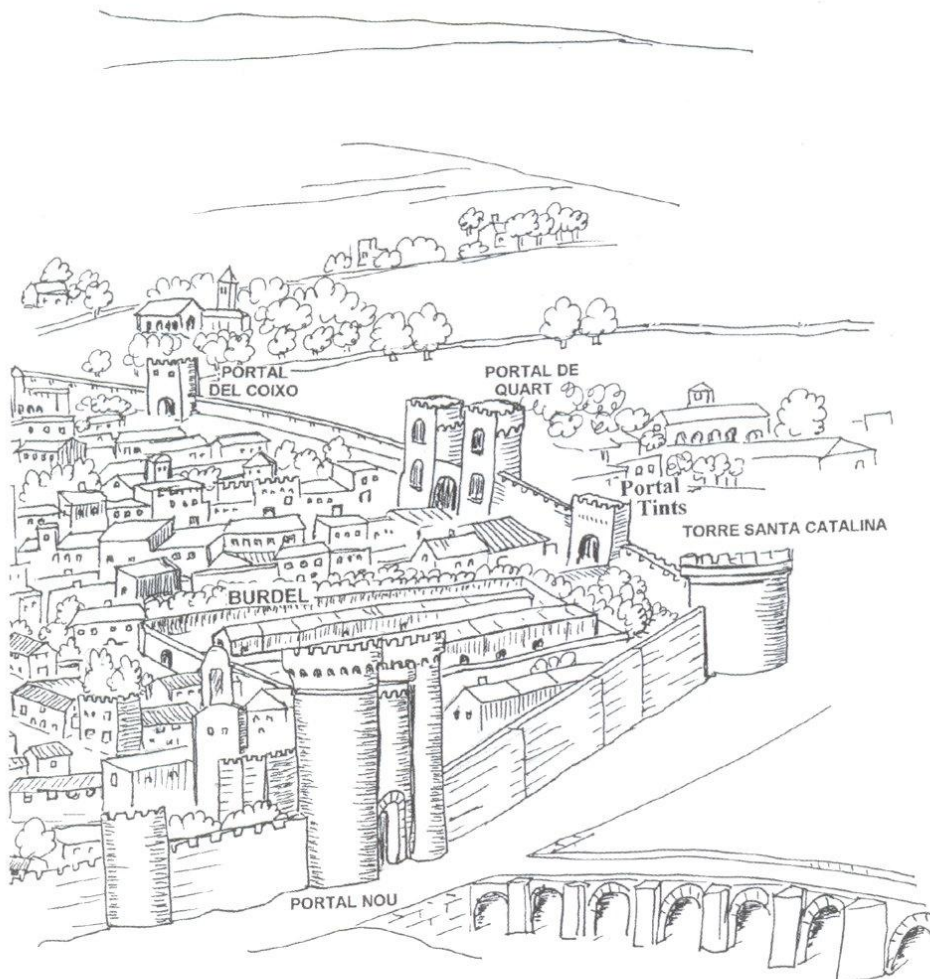
---

⁷ CORDOBA DE LA LLAVE, Ricardo, "Mujer, marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos". En: CORDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.) *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, p. 13

⁸ PERIS, Mª Carmen, op. cit., p. 182.

⁹ De fet, en 1350, el Consell de la ciutat obliga a totes les dones que d'una o altra manera practiquen la prostitució a instal·lar-se en el bordell públic.

Tints. L'obertura del Portal Nou, i l'augment de població de la ciutat, va significar la pèrdua d'aïllament i per aquest motiu els Jurats arriben a repetits acords amb el fi d'alçar al voltant del bordell un mur que limite l'accés a una única porta, al carrer del Muret, controlada per un vigilant.

Imatge extreta de GRAUPELLA, Vicente, "El fin del burdel de Valencia...": "Detalle del cuadro de Anthon van den Wingaerde, 1563. Se trata de una perspectiva, desde el norte de la ciudad. Es un dibujo un tanto abocetado. La vista sobre la ciudad, pese a la dificultad del ángulo tiene mucho detalle. El burdel lo sitúa en la misma ubicación que señalarán los planos posteriores. Se simplifica con dos filas de casa adosadas y un tanto desdibujadas, sobre las que anota que son la putería".

Aquest recinte estava organitzat com una comunitat, constituïda per hostals i petites cases particulars, que eren arrendades als hostalers. Les prostitutes, per tant, vivien o bé en una habitació en els hostals, o bé disposaven d'una casa subarrendada. Eres cases no molt grans, generalment d'un sol pis, adornades amb flors i arbustos, i que podien disposar en alguns casos de xicotets horts i patis posteriors. Front a aquestes casetes, les prostitutes eixien a esperar als clients assegudes en les seues cadires¹⁰, fins i tot els diumenges encara que mai abans "de haberse alzado a Dios"¹¹. A 1513, Isabel Montalt va ser sancionada pel Justícia per traure la seua cadira a la porta abans de l'hora fixada, la qual cosa equivalia a haver-hi iniciat la seua activitat abans de finalitzar la cerimònia religiosa¹².

Hi ha evidències de la figura de un Regent ja al segle XIV, que hauria de estar nomenat pel Justícia Criminal amb el beneplàcit del Consell. Amb l'ajuda de veguers o missatgers s'encarregaria de la vigilància i organització del *Partit*, per evitar que ningú entrara o eixira després de les 10 de la nit.

En quant a les mesures que regiren la vida del *Bordell*, caldria assenyalar que no totes les dones podien ingressar en la *Pobla*. Era necessari comptar amb una llicència del Justícia Criminal, que Vicent Graullera suposa gratuïta¹³. L'única condició que sembla indispensable és l'edat: ninguna sol·licitant menor de 20 anys podia ingressar. De fet, el Justícia Criminal ha de fer una revisió setmanal de tots els hostals per a comprovar que no hi hagueren menors de 20 anys. Possiblement esta mesura estiga relacionada amb el mal exemple que comentàvem anteriorment ja que les dones menors d'aquesta edat es consideraven faltes de formació, vulnerables i influenciables.

Eren també setmanals les visites d'un metge de l'Hospital, generalment els dissabtes, qui havia sigut contractat pel Consell de la ciutat. En el cas de que

---

¹⁰ Per aquest motiu, també són denominades *fembres de cadira*.

¹¹ GRAULLERA SANZ, Vicente, "Los hosteleros...", p. 202.

¹² *Ibidem*.

¹³ GRAULLERA SANZ, Vicente, "Un grupo social marginado...", p. 85

alguna de les dones estiguera malalta era enviada a l'Hospital, com en el cas de Luysa de Carcel, dona pública de l'hostal de Periz, qui ha de recloure's a l'Hospital General i té prohibit eixir sense llicència prèvia¹⁴.

El Bordell estava obert tot l'any, excepte en determinades festivitats religioses, i l'accés era lliure per als ciutadans i estrangers, però no per a jueus i musulmans. De fet, Carmen Peris¹⁵ assenyala que fins i tot la conversa entre homes d'aquests grups ètnics i les prostitutes estava prohibida i penalitzada amb assotament públic o, en alguns casos, la pena de mort. Gil García, jueu convers, fou acusat de ser mediador i encobridor de relacions sexuals entre cristianes i musulmans i, quan el delicte es va provar, va ser condemnat a morir públicament a la foguera¹⁶.

Per la seua part, les prostitutes tenien prohibit eixir del recinte sense llicència del Justícia i, en el cas que se'ls concedira, les normes limitaven els seus vestits. No podien cobrir-se ja que es pensava que cobertes provocaven als homes i els incitaven al desordre públic. Haurien d'anar vestides de forma que es poguera distingir la seua professió: sobre el vestit blanc que portaven dins del bordell, havien de posar-se un davantal blau.

El moment d'esplendor del *Publich* va ser el segle XV, i segons les informacions dels viatgers, va arribar a allotjar a 200 dones¹⁷. Des d'aquest moment el declivi és progressiu fins que els corrents de puritanisme religiós associats a la Reforma i Contrareforma van incidir per tota Europa i de forma més intensiva en els pecats del poble com a causa directa dels càstigs de Déu. Amés, segons Vicente Graullera¹⁸, el punt d'inflexió va ser la pesta que va assolir València entre 1647 i 1648. Sembla que el nombre de afectats va ser tan gran que va ser necessari adaptar un lloc per aïllar-los. Es va escollir el

---

¹⁴ Extret de GRAULLERA SANZ, Vicente, "Un grupo social marginado...", p. 87.

¹⁵ PERIS, Mª Carmen, "La prostitución valenciana..." p. 184 - 185.

¹⁶ *Íbidem*.

¹⁷ GRAULLERA SANZ, Vicente, "El fin del burdel de Valencia...", p. 358.

¹⁸ GRAULLERA SANZ, Vicente, "Un grupo social marginado...", p. 94.

Bordell i les prostitutes van ser desallotjades, i al reprendre's l'activitat la vida del *Bordell* va decaure de forma evident, fins que el Consell va acordar tancar-lo al voltant de 1672¹⁹.

Categories socials: prostitutes i intermediaris

Encara que les ciutats tracten de controlar-la i institucionalitzar-la, la prostitució no és exclusivament urbana. Existeix, evidentment, una prostitució al món rural més o menys organitzada que es relaciona amb els hostals de xicotets nuclis de població²⁰, camins de peregrinatge i rutes de viatgers, especialment en els moments de les grans fires. Però sí és, en certa manera, eminentment urbana ja que és a les ciutats on ens trobem amb les formes més complexes de prostitució²¹.

La terminologia que defineix a aquestes dones és molt variada, des de la *putana pública* que podem trobar als Furs, fins a la *fembra pública, ço és, liurant son cos a molts públicament, o fembres peccadrius que públicament estan a peccats* que utilitza la documentació emanada del Consell, passant per la terminologia vulgar de les classes populars, que les designava *puta, bagassa o goça*.

Però la característica essencial d'aquesta activitat és el doble nivell que presenta: front a la prostitució legal, dins dels límits fixats pel govern municipal, es desenvolupa tota una prostitució clandestina que difereix en forma, lloc i grau de professionalització. És un mitjà social caracteritzat per la falta d'homogeneïtat i la mobilitat, en el que sorgeixen diferents categories professionals complementàries, encara que no sempre definides.

---

¹⁹ GRAULLERA SANZ, Vicente, "El fin del burdel de Valencia...", p. 375.

²⁰ Carmen Peris cita el cas de Joana, vídua de Pere Loveis, la qual dirigia un prostíbul a sa casa, a Mislata: "...que la dita Joahana és alcauota pública, ço es, que liurades per diners fembres maridades, fadrines e altres e alguns del dit loch de Mizlata et encara de València, les quals jahien carnalment ab les dites fembres maridades e fadrines, axí en la casa de la dita na Johana...".

²¹ RANGEL LÓPEZ, Noelia, "Moras, jóvenes y prostitutas. Acerca de la prostitución valenciana a finales de la Edad Media". *Miscelánea medieval murciana*, nº 32 (2008), p. 120.

Per una part, com hem comentat abans, prostitutes legals i clandestines, aquestes últimes denominades per la documentació *fembres escuseres, fembra errada o fembra que feia mal ses faenes*²². Les causes que porten a la prostitució són molt diverses, i no totes les dones procedeixen de les classes baixes. Per exemple, la pèrdua del pare o del marit significava una inestabilitat econòmica que podia afrontar-se amb la prostitució ocasional. En altres casos la mateixa família introduïa a les filles en aquesta activitat per augmentar els ingressos familiars o lliurar-se de la càrrega que suposava un elevat nombre de fills. Alfonso Martínez va acusar en 1378 a Joana de exercir d'alcovota i d'haver prostituït la seva filla Marieta, a qui el seu propi pare havia deixat baix la protecció de Joana²³.

Per altra part, existeix tot un nombre d'intermediaris entre prostituta i clients que obtenen beneficis d'aquesta activitat. Existeixen diferents categories, com, per exemple, el rufanisme o l'alcovoteria. Algunes prostitutes es trobaven baix la protecció de rufians, amics personals o *amics specials*. Possiblement fou una pràctica majoritària ja que, a pesar que des de 1372 existia la prohibició d'aquestes relacions, durant la segona meitat del segle XVI més del 63% de les remissions fan referència a aquesta activitat. Els rufians les proporcionaven clients, pagaven les seues multes i les representaven en els processos criminals a canvi de percebre una part dels guanys de les prostitutes. Malgrat tot, la ambigüitat del terme portava, en molts casos, a confusions, ja que no tots els amics de les prostitutes vivien del proxenetisme.

L'alcovoteria va ser l'activitat d'aquest àmbit més perseguida. Generalment era un treball realitzat per dones, ancianes o de mitjana edat, casades i vídues. S'encarregaven de organitzar les cites amb la dona o l'home que el client desitjava, i normalment cedien el seu domicili com a lloc de trobada. Cobraven

---

²² PERIS, Mª Carmen, "La prostitución valenciana..." p. 189.

²³ Extret de PERIS, Mª Carmen, "La prostitución valenciana..." p. 190: "...N'Alfons Martineç, cuydan que la dita Johana fos bona dona e que faria alcun bé a la sua Marieta, lexà la dita filla sua a la dita Johana..."

diners, joies o qualsevol altre objecte de valor i sembla que utilitzaven tota classe de recursos, com beuratges o filtres d'amor. En un àmbit més concret, reduït i familiar, hi ha casos d'alcavotes que prostitueixen a les seues filles: "*...la dita na Francescha, muller del dit en Pere Paradella, té huna filla... la qual liura a capellans e a frares e altres gents, faent-se migañera, corredora..., alcauota de sa filla, prenén dinés, robes e joyes.*"²⁴.

Redempcions: la integració social.

Com hem avançat abans, la prostitució és una desviació de la norma, i en aquest sentit es creen algunes institucions baix la direcció municipal per a integrar socialment, o intentar-ho, a les prostitutes. L'exemple més significatiu és el de la Casa de Repenedides, creada en 1345 per iniciativa de Na Soriana²⁵. Allí, on havien de romandre un mínim d'un any en completa reclusió, les prostitutes eren reeducades utilitzant mètodes repressius i fins i tot, en el cas de que no s'adaptaren al funcionament de la institució, els regidors podien disposar la restricció de aliments i el tancament en la presó de la Casa.

L'ingrés a aquesta institució era voluntari, excepte en els dies de Setmana Santa i, amb el pas del temps, altres festivitats religioses. Però aquests tancament obligatoris no sempre es feien en el mateix llocs, i variaven, en funció de la disponibilitat i del nombre de dones, entre convents, cases de penitència o locals de Confraries²⁶. Amés, el Regent del *Bordell* o un veguer, acompanyava a les prostitutes. En algunes ocasions, també un *traginer* que s'encarregava de portar els llits, el anador del gremi que cuidava el local i la seua dona, que acomodava a les prostitutes, un cuiner o fins i tot un metge de l'Hospital, i, òbviament, un sacerdot que s'encarregava de les misses.

Amb el pas dels anys el nombre de dones que eren recloses va disminuir considerablement. No sols pel fet que moltes d'elles fugien de la ciutat en

²⁴ Extret de PERIS, Mª Carmen, "La prostitución valenciana..." p. 196.

²⁵ *Ibidem*, p. 197.

²⁶ En el segle XVII es va utilitzar, preferentment, el local de la confraria de Carnissers.

aquestes festivitats, sinó també per la precària situació del *Bordell*. De fet, durant els últims trenta anys el major nombre de dones que van coincidir va ser deu, al Nadal de 1650 i la Candelària de 1651.

Finalment, la integració social de les prostitutes es completava ingressant en un convent o amb el matrimoni. Les despeses de les dots, igual que la manutenció en la Casa de Repenedides, corrien a càrrec del Consell baix la condició de que no tornaren a exercir la prostitució.

Hem pogut observar, de manera molt breu, com el món de la prostitució és una variable històrica més dins de les estructures polítiques, econòmiques, culturals i socials. De fet Jaques Rossiaud segueix aquesta línia de pensament, i assenyala que la construcció de bordells no únicament respon a una necessitat de seguretat col·lectiva, ja que sobre aquestes dones descansava una responsabilitat social de manteniment de l'ordre moral i, de forma indirecta, de defensa de l'honor de les dones honrades. Afegeix que, a més, els bordells temperaven l'agressivitat dels adolescents convertint-se en una institució de pau entre grups d'edat i grups socials molt diferents²⁷.

Així doncs, aquestes aproximacions temàtiques han demostrat la necessitat d'ampliar les investigacions i incloure aquests "nous" subjectes d'estudi amb el fi de comprendre la Història com un procés complex en el que intervenen múltiples variables.

---

²⁷ ROSSIAUD, Jaques, "Prostitución, juventud y sociedad en las ciudades del sudeste en el siglo XV". En: VV.AA., *Amor, familia y sexualidad*, Barcelona: Argot, 1984, pp. 171 – 206.

BIBLIOGRAFIA

CARBONERES, Manuel, *Picaronas y alcahuetes, o la mancebía de Valencia. Apuntes para la historia de la prostitución*. Valencia: Bonaire, 1876.

CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo, "Mujer, marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos". En: CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.) *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, pp. 7 – 27.

GRAULLERA SANZ, Vicente, "Un grupo social marginado. Las mujeres públicas. El burdel de Valencia en los siglos XVI y XVII, En: *Actes du Premier Colloque sur le Pays Valencien a l'Epoque Moderne. Pau, les 21, 22 et 23 Avril 1978*, Pau: Université de Pau, 1980 (Valencia: Artes Gráficas Soler), pp. 75-98

GRAULLERA SANZ, Vicente, "Los hosteleros del burdel de Valencia". *Revista d'història medieval*, nº 1 (1990) pp. 201-213

GRAULLERA SANZ, Vicente, "El fin del burdel de Valencia (s. XIII al s. XVIII)". En: CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.), *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, pp. 357 – 376.

NARBONA, Rafael, "El Rey Arlot de Valencia. Poder público, desorden y rufianismo en el siglo XIV". En: CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.) *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, pp. 201 – 240.

PERIS, Mª Carmen, "La prostitución valenciana en la segunda mitad del siglo XIV", *Revista d'història medieval*, nº 1 (1990), pp. 179 - 199

RANGEL LÓPEZ, Noelia, "Moras, jóvenes y prostitutas. Acerca de la prostitución valenciana a finales de la Edad Media". *Miscelánea medieval murciana*, nº 32 (2008), pp. 119 – 130.

ROSSIAUD, Jaques, "Prostitución, juventud y sociedad en las ciudades del sudeste en el siglo XV". En: VV.AA., *Amor, familia y sexualidad*, Barcelona: Argot, 1984, pp. 171 – 206.

VAZQUEZ GARCÍA, Fernando y MORENO MENGÍBAR, Andrés, "La supresión de las mancebías y la criminalización de la prostituta en la España Moderna. Una aproximación comparativa". En: CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo (coord.), *Mujer marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Córdoba: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 2006, pp. 333 – 356.

COM CITAR AQUEST ARTICLE:

MORENO NAVARRO, Gemma, "La Pobla de les Fembres Pecadrius i la prostitució valenciana" [en línia]. *Clapir, Joves Historiadors i Historiadores Valencians* [publicació seriada en línia]. Febrer 2014. <enllaç> [Consulta: Dia Mes Any]

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquest article i la seua utilització ha de respectar els drets de la persona/persones autora/autores. Pot copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona/persones autora/autores i el títol de l'article. No s'autoritza la seua reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre. Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de l'article com als seus resums i índexs.